

Embodiment i la construcció del significat: Gènesi i valors de la locució quantitativa «bon/ gran/ bell colp de + N» en català antic

Josep Martines
Universitat d'Alacant, ISIC-IVITRA.
Institut d'Estudis Catalans. Acadèmia Valenciana de la Llengua

I. COLP, experiència corporal conceptualització del MOVIMENT, del TEMPS i de la QUANTITAT-INTENSITAT

1.1. La majoria dels contextos del mot *colp* impliquen **el cos humà** com a destinació o causa: font d'experiència directa i freqüència d'ús.

1.2. Inferències de base **metonímiques** estructuraren semànticament COLP

a) COLP > TEMPS: ACCIÓ (COLP) > TEMPS QUE OCUPA L'ACCIÓ (COLP) > SEGMENT DE TEMPS →

colp o *cop* 'vegada' (*bufit, bot, arrap, alè, tric*, «en un obrir i tancar d'ulls» (s. XIII), «en un tres i no res»...)

a un/ al colp 'simultàniament' (s. XIII)

de/ a colp 'sobtadament' (s. XIV)

b) COLP > QUANTITAT-INTENSITAT: ± INTENSITAT D'IMPACTE → ± QUANTITAT DE MASSA: +LA INTENSITAT D'UN COLP ÉS MÉS O MENYS GRAN ATENENT A QUANTITAT DE MASSA QUE EL PROVOCA+ →

bell/ bon/ gran colp de + N 'Q de' (s. XIV-XVIII; s. XIX-XX, territorialment)

Cf. *fort, força* (adv.)/ occ. *bel/ gran colp*, cast. ant. *gran golpe*, fr. *beaucoup*

II. L'itinerari de canvi semàntic i construccional (gramaticalització): (N₁ de N₂) > [N₁ [de N₂]] > [[N₁ de] N₂]

1) [N₁ [de N₂]] (N₁ 'impacte'; N₂ 'causa: objecte, eina, arma, cosa': ± INTENSITAT)

[*colp* [de llança]]: "donà-li *gran colp de la llança* sots les faldes" (*Crònica*, Desclot, s. XIII, IV.21)

[*colp* [de pera]]: "en Johan prèns I *colp* ab I- terròs è-l cap, e d'un *colp de pera* è-l muscle, e ab la llança parava-s *dels colps de les lances dels altres*" (*Clams*, s. XIII, 135)

2) [N₁ [de N₂]] (N₁ 'Acció brusca i sobtada'; N₂ 'causa: element natural' → + QUANTITAT DE MASSA)

[*colp* [de mar]]: "soptós *colp de mar* lo pres, qui-l gità de la nau" (Canals, Valeri Màxim, s. XIV, 176)

[*colp* [de pluja]]: "soptosament vench un *gran colp de pluja*, per la qual así tost com pogueren fugiren en casa d'un pagès" (*Decameron*, 1429, 361)

[*colp* [d'aigua]]: "Que los trons duraren fins a les 4 del matí, y juntament *gran colp de aygua*" (*Antiquitats*, 1678, 350)

3) [N₁ [de N₂]] (N₁ 'període de molta intensitat'; N₂ 'causa: activitat, meteorologia' → + QUANTITAT)

ans de *el colp de la verema*

en lo *colp de la calor* (*Arbitris*, s. XVII, 31; 79)

Al cop de la feina 'al temps que hi havia molta feina' (Solsona; DCVB)

4) [N₁ [de N₂]] (N₁ 'quantitat considerable'; N₂ 'N de massa' → + QUANTITAT)

[*colp* [d'aigua]]/ [[*colp d'*] *aigua*] [?]: "Que per estar los límits de dita céquia abaxats, salta per ells *molt gran colp de aygua*, de deu y dotze vegades més de la que seria menester per a regar les terres de Alzira [...]" (*Sèquia Reial*, 1618, 28)

colp de peix: 'mola de peix, multitud de peixos que neden' (Eiv.); *colp de tonyina* (Marina Baixa, PV)

5) [[N₁ de] N₂]: [(*bell/ bon/ gran colp de*)]₁ + N₂] (N₁ 'Q'; N₂ 'N de massa, N comptable, N in comptable; sing o pl' → + QUANTITAT)

bell colp de (s. XIV)

E aqui yo vi *bell colp* de mos companyhons, que yo conoysia, e de mos parens e parentas (*Perellós al purgatori*, 1397, 157)

bon colp (s. XVII-XX)

importa tenir *bon colp de gent* (*Ardits*, 1639, 373)

gran colp (s. XIV-XX)

don Pedro de Exerica ab *gran colp de gent* faea lo camí del raval, e don Lop de Luna faea lo camí de la Exerea ab *molta altra gent* (*Cerimoniós*, s. XIV, 205)

Aquest dia *passaren gran colp de legostes*, de que tota la terra ne fon coberta (*Itinerari*, Girona, 1407, 615)

Com en aquest reyal *sien necessàries gran colp de lances largues*, lances manereses e de viratons, pregam-vos (*Ferran d'Antequera*, 1413, 114)

gran colp de diners menuts, los quals *eren* en summa xv l. (*Solemnitats*, s. XV, 77)

li demanà de noves, e li'n dix *gran colp* (*Curial e Güelfa*, s. XV, 168)

colp (s. XV)

Aquests gran res trahen e trastegen de vostra senyoria la major part o *colp de lanes* (*Epistolari*, 1416, c. 77)

Corpus consultats

CICA = *Corpus Informatitzat del Català Antic*, Joan Torruella (dir.), Manuel Pérez Saldanya & Josep Martines (coords.) & Vicent Martines (selecció de textos).

CIMTAC = *Corpus Informatitzat Multilingüe de Textos Antics i Contemporanis*; Josep Martines & Vicent Martines (dirs.), Jordi Antolí & Elena Sánchez (coords.), Alacant: Universitat d'Alacant/ISIC-IVITRA.

CTILC = *Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana*, IEC, Joaquim Rafel (dir.).